

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

КАТОК ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 336.77:332.834

**МАКРОЕКОНОМІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ
ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Ірпінь – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Університеті державної фіскальної служби України.

Науковий керівник кандидат економічних наук, доцент

Рябчук Оксана Григорівна,

Університет державної фіскальної служби України,
доцент кафедри обліку та аудиту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Бондарук Таїсія Григорівна,

Національна академія статистики, обліку та аудиту,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та
страхування;

кандидат економічних наук, старший науковий
співробітник

Богдан Іван Віталійович,

ДННУ «Академія фінансового управління,
завідувач відділу економіко-математичного
моделювання та інформаційно-аналітичного
забезпечення фінансово-економічних досліджень.

Захист відбудеться «14» червня 2018 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.01 Університету державної фіскальної служби України за адресою: 08201, Україна, Київська область, м. Ірпінь, вул. Садова, 53.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Університету державної фіскальної служби України за адресою: 08201, Україна, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

Автореферат розісланий «12» травня 2018 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради,

доктор економічних наук, професор

С. В. Онишко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ефективність державного управління національною економікою значною мірою залежить від дієвості впливу бюджетної політики на активізацію економічних процесів в Україні. Одним із ключових інструментів бюджетного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку країни в системі державного управління національною економікою є макроекономічне прогнозування та планування (МПП).

Більшість розвинених країн світу ефективно використовує МПП у процесі формування доходів бюджету держави. Разом з тим, вітчизняна практика реалізації прогнозованої та планової функцій макроекономічного управління доходами Державного бюджету України (ДБУ) характеризується наявністю значної кількості проблем правового, кадрового, фінансового та методичного забезпечення МПП. Особливої уваги потребують питання, пов'язані з удосконаленням МПП доходів бюджету на основі ефективного застосування сучасних інформаційних технологій.

Зазначена проблематика є предметом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них: Дж. Армстронг, І. Богдан, Т. Бондарук, О. Гвізін, В. Геєць, В. Дем'янишин, О. Зварич, М. Карев, А. Кізіма, Л. Козоріз, Г. Котіна, Т. Лінч, Л. Лондар, С. Попов, О. Рябчук, Р. Саакян, С. Савчук, Дж. Сан, М. Троянська, Д. Ханк, М. Чумаченко, О. Шевчук та інші науковці.

Результати досліджень зазначених науковців мають суттєве значення для теорії та практики бюджетного прогнозування та планування. Проте динамічний розвиток ринкових відносин та інтеграція галузей наукових знань формують перед науковцями нові запити щодо удосконалення МПП бюджетних доходів як необхідної передумови забезпечення дієвості управлінського впливу держави на соціально-економічні процеси. Відтак, додаткового осмислення потребують науково-теоретичні засади МПП доходів бюджету держави з позицій системного і функціонально-цільового підходів, шляхи підвищення достовірності, відкритості та інформативності результатів МПП, а також напрями удосконалення методичного забезпечення бюджетного прогнозування та планування в сучасному комп'ютерному середовищі.

Теоретична і практична значущість подальших досліджень з проблематики удосконалення МПП доходів бюджету обумовили актуальність обраної теми дисертації, визначили її об'єкт і предмет, мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася відповідно до планів науково-дослідної роботи Університету державної фіскальної служби України зокрема, кафедри економічної теорії за темою «Податкова діяльність держави в умовах становлення інформаційної економіки» (державний реєстраційний номер 0110U004554), у межах якої автором обґрунтовані теоретичні та практичні рекомендації щодо поліпшення МПП доходів бюджету, а саме удосконалено

концептуальні засади та принципи організації податкової діяльності держави з прогнозування платежів.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розвиток теоретико-методичних положень і розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо удосконалення МПП доходів бюджету.

Досягнення мети зумовило вирішення таких основних завдань:

- з'ясувати сутність МПП доходів державного бюджету в системі управління національною економікою;

- впорядкувати МПП доходів державного бюджету з позицій системного та функціонально-цільового підходів;

- визначити детермінанти генезису та зарубіжного досвіду МПП доходів державного бюджету;

- проаналізувати стан формування доходів ДБУ як цільового орієнтиру МПП;

- оцінити ефективність вітчизняної практики МПП доходів бюджету;

- ідентифікувати проблеми вітчизняної практики МПП доходів ДБУ та визначити причини їх виникнення;

- обґрунтувати концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ;

- удосконалити методіку МПП доходів бюджету;

- створити модуль «технологія макроекономічного прогнозування і планування» у системі автоматизації МПП доходів бюджету.

Об'єктом дослідження є прогнозування та макроекономічне планування в системі державного управління національною економікою.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і практичних засад МПП доходів ДБУ.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної науки, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем МПП доходів бюджету у системі державного управління національною економікою.

При виконанні дисертації були застосовані методи: структурно-функціональний та морфологічний – для з'ясування сутності МПП; системний – для обґрунтування концептуальних підходів до посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ та осмислення МПП доходів бюджету як системи; історичний та діалектичний – при дослідженні історії становлення та розвитку МПП доходів бюджету; трендового аналізу – для дослідження динаміки якості МПП доходів ДБУ; відносних величин – при характеристиці структури доходів ДБУ; порівняльного та статистичного аналізу – для ідентифікації проблем МПП доходів ДБУ; експертний – при оцінці ефективності вітчизняної практики МПП доходів ДБУ; економіко-математичного моделювання – при удосконаленні методіки МПП доходів ДБУ; логічного узагальнення – при формуванні висновків; абстракції – при розробці модулю «технологія макроекономічного прогнозування і планування».

Інформаційну базу дисертації становили: загальноекономічна та спеціалізована література, законодавчі та нормативні акти у сфері МПП доходів бюджету в системі державного управління національною економікою, статистична інформація Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України.

Наукова новизна одержаних результатів. Найважливішими результатами, що характеризують наукову новизну дослідження і виносяться на захист є:

удосконалено:

– концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на МПП доходів бюджету країни, що базуються на консеквентному розвитку організаційно-методичних засад реалізації прогнозової та планової функцій державного менеджменту, в основі яких симбіоз потенціалу теорії управління та системології. Це дало можливість визначити доміанти активізації ініціативи держави у контексті удосконалення організаційного та методичного забезпечення МПП доходів ДБУ;

– методика МПП доходів ДБУ, яка, на відміну від існуючих, передбачає застосування прогнозних діапазонів та співставлення значень показників у динаміці з їх системними структурними співвідношеннями. Це сприятиме поліпшенню якості МПП доходів бюджету через підвищення достовірності його результатів та рівня інформативності у формі їх документального відображення;

– модульну структуру комп'ютерних комплексів з автоматизації МПП доходів бюджету. На відміну від існуючих підходів, запропонований модуль «технологія макроекономічного прогнозування і планування» забезпечує можливість реалізації, на платформі програмних продуктів аналітичного спрямування, алгоритму прогнозування із застосуванням прогнозних діапазонів. Використання даного модулю дозволить мінімізувати витрати фінансових та людських ресурсів у процесі практичної реалізації МПП доходів бюджету;

набули подальшого розвитку:

– трактування економічного змісту поняття «макроекономічне прогнозування і планування», яке, на відміну від наявних визначень, пропонується розглядати як симбіоз прогнозової та планової функцій бюджетного менеджменту, що формує адекватну основу для тлумачення терміну «макроекономічне прогнозування і планування доходів бюджету» як передбачення майбутніх можливих сценаріїв наповнення доходів бюджету, виходячи з відомих причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, та на його основі – визначення цілей та концепції управління формуванням доходів бюджету держави.

– наукові підходи щодо упорядкування МПП доходів ДБУ, які, на відміну від існуючих, базуються на поєднанні системного і функціонально-цільового підходів. Це дозволило визначити негативні тенденції, оцінити

ефективність і виокремити проблеми вітчизняної практики реалізації прогнозової і планової функцій бюджетного менеджменту та класифікувати останні за ознакою «подібність причинно-наслідкової обумовленості», що забезпечило ідентифікацію причин виникнення проблем та розробку заходів з їх ліквідації;

– наукові засади МПП доходів бюджету держави у частині визначення детермінант генезису та узагальнення передового міжнародного досвіду. На відміну від існуючих підходів, періодизація історії становлення та розвитку, а також ідентифікація домінант позитивного зарубіжного досвіду МПП доходів бюджету країни здійснена у розрізі його організаційного (кадрового, інформаційно-комунікаційного, фінансового, правового) та методичного забезпечення. Це формує підґрунтя для визначення напрямів удосконалення вітчизняної практики бюджетного прогнозування та планування.

Практичне значення одержаних результатів полягає у обґрунтуванні рекомендацій щодо удосконалення МПП доходів бюджету.

Основні висновки та результати дисертаційної роботи використані при удосконаленні організаційно-методичних засад прогнозування доходів ДБУ Департаментом прогнозування доходів бюджету та методології бухгалтерського обліку Міністерства фінансів України (довідка № 35000-07/23-4926/3824 від 15.12.2017).

Пропозиції щодо запровадження розрахунку прогнозних діапазонів, диверсифікації методик прогнозування та гармонізації прогнозних значень показників у динаміці з їх системними структурними співвідношеннями, форм документального відображення результатів МПП доходів ДБУ та автоматизації технології МПП доходів ДБУ у межах існуючих спеціалізованих програмних продуктів прийняті до уваги Департаментом моніторингу доходів та обліково-звітних систем Державної фіскальної служби України (довідка № 04-05-01-17/5 від 20.11.2017).

Рекомендації з автоматизації технології бюджетного прогнозування та планування були апробовані та прийняті для впровадження в діяльність щодо удосконалення і розширення функціональних можливостей програмних продуктів аналітичного спрямування ТОВ «ІНВОКО» (довідка № 4 від 15.02.2018).

Окремі теоретичні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Університету державної фіскальної служби України при викладанні дисципліни «Аналіз в оподаткуванні» (акт від 10.01.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, одержані здобувачем особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення результатів дослідження доповідались на 10 науково-практичних конференціях: «Математичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці» (Ірпінь, 2014); «Реформування податкової системи України в контексті глобалізаційних викликів» (Ірпінь, 2014); «Сучасна наука: теорія і практика»

(Київ, 2015); «Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність» (Харків, 2015); «Облік і оподаткування: реалії та перспективи» (Ірпінь, 2016); «Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції» (Ірпінь, 2016); «Облік і оподаткування: реалії та перспективи» (Ірпінь, 2017); «Інформаційно-аналітичне забезпечення управління мікро- та макроекономічними процесами в Україні» (Ірпінь, 2017); «Стратегія соціально-економічного розвитку України» (Ірпінь, 2017), «Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України» (Ірпінь, 2018).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 5,68 друк. арк., у тому числі 7 одноосібних статей, розміщених у фахових виданнях (3,23 друк. арк.), 1 стаття з яких опублікована у науковому фаховому виданні України, яке включено до міжнародних наукометричних баз (0,5 друк. арк.), 10 в інших виданнях (1,95 друк. арк.).

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 254 сторінки. Основний зміст дисертації викладно на 163 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 46 таблиць (з них 4 займають 4 повні сторінки), 43 рисунки (з них 4 займають 4 повні сторінки), 41 додаток, що розміщені на 66 сторінках. Список використаних джерел налічує 154 найменування і розміщений на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, зазначено особистий внесок автора та дані щодо апробації результатів дисертаційної роботи.

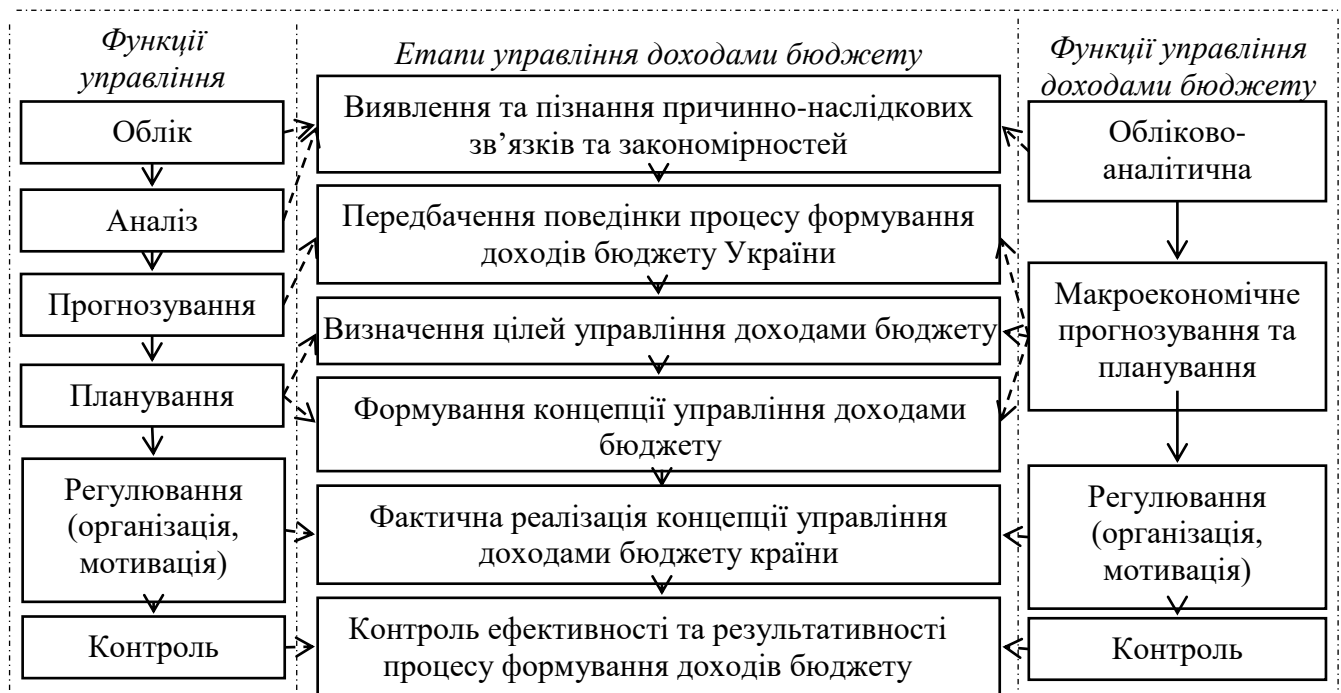
У **першому розділі «Теоретичні основи МПП доходів державного бюджету»** розкрито сутність та інституційні засади МПП доходів державного бюджету, досліджено генезис бюджетного прогнозування та планування в системі державного управління національною економікою.

Трансформація економічних процесів, яка останнім часом досить динамічно відбувається в Україні, формує нові запити до системи управління національним господарством, спрямовані на своєчасне виявлення та врахування мінливих умов навколишнього середовища. Вирішити такі завдання неможливо без ефективного МПП доходів державного бюджету.

Дослідження сутності понять «прогнозування» та «планування» у контексті формування доходів бюджету держави по-перше, дало можливість осмислити МПП як симбіоз прогнозної та планової функцій бюджетного менеджменту, по-друге, дозволило обґрунтувати семантичну доцільність застосування терміну «макроекономічне прогнозування та планування доходів

бюджету», а по-третє, забезпечило можливість уточнити його трактування у вузькому (як процесу передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів бюджету держави на основі відомих причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей) та широкому розумінні (як системи, яка формує передумови та забезпечує практичну реалізацію передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів бюджету держави на основі відомих причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей).

Грунтовне осмислення відмінних та спільних рис бюджетного прогнозування та планування у взаємозв'язку з етапами управління доходами бюджету держави забезпечило обґрунтування єдності процесу МПП доходів бюджету (рис. 1).

Примітки: курсивом визначено назви блок-схем рисунку; пунктирними стрілками відображено процеси, в яких реалізуються відповідні функції управління.

Рис. 1. Функції управління формуванням доходів бюджету

Джерело: складено автором.

За результатами аналізу інституційних засад МПП доходів державного бюджету доведена доцільність виокремлення організаційного (кадрового, правового, інформаційно-комунікаційного, фінансового) та методичного забезпечення (рис. 2).

Дослідження генезису МПП доходів державного бюджету дало змогу, по-перше, удосконалити періодизацію вітчизняної практики бюджетного прогнозування та планування, а, по-друге, ідентифікувати основні тенденції його розвитку у розрізі кадрового, правового, інформаційно-комунікаційного, фінансового та методичного забезпечення, до яких віднесено: удосконалення законодавства і формалізація концептуальних засад; концентрація функцій; забезпечення достовірності інформаційного забезпечення; активне

використання інформаційних технологій; постійне і систематичне підвищення кваліфікації; підвищення ефективності менеджменту у контексті стимулювання продуктивності праці фахівців, які здійснюють практичну МПП доходів бюджету.

Узагальнення зарубіжного досвіду МПП доходів державного бюджету дозволило ідентифікувати його прогресивні тенденції, до яких віднесено:

- залучення до МПП доходів бюджету неурядових організацій;
- активне застосування економіко-математичних методів та моделювання, що, у свою чергу, вимагає використання сучасних інформаційних технологій та здійснення профільного підвищення кваліфікації;

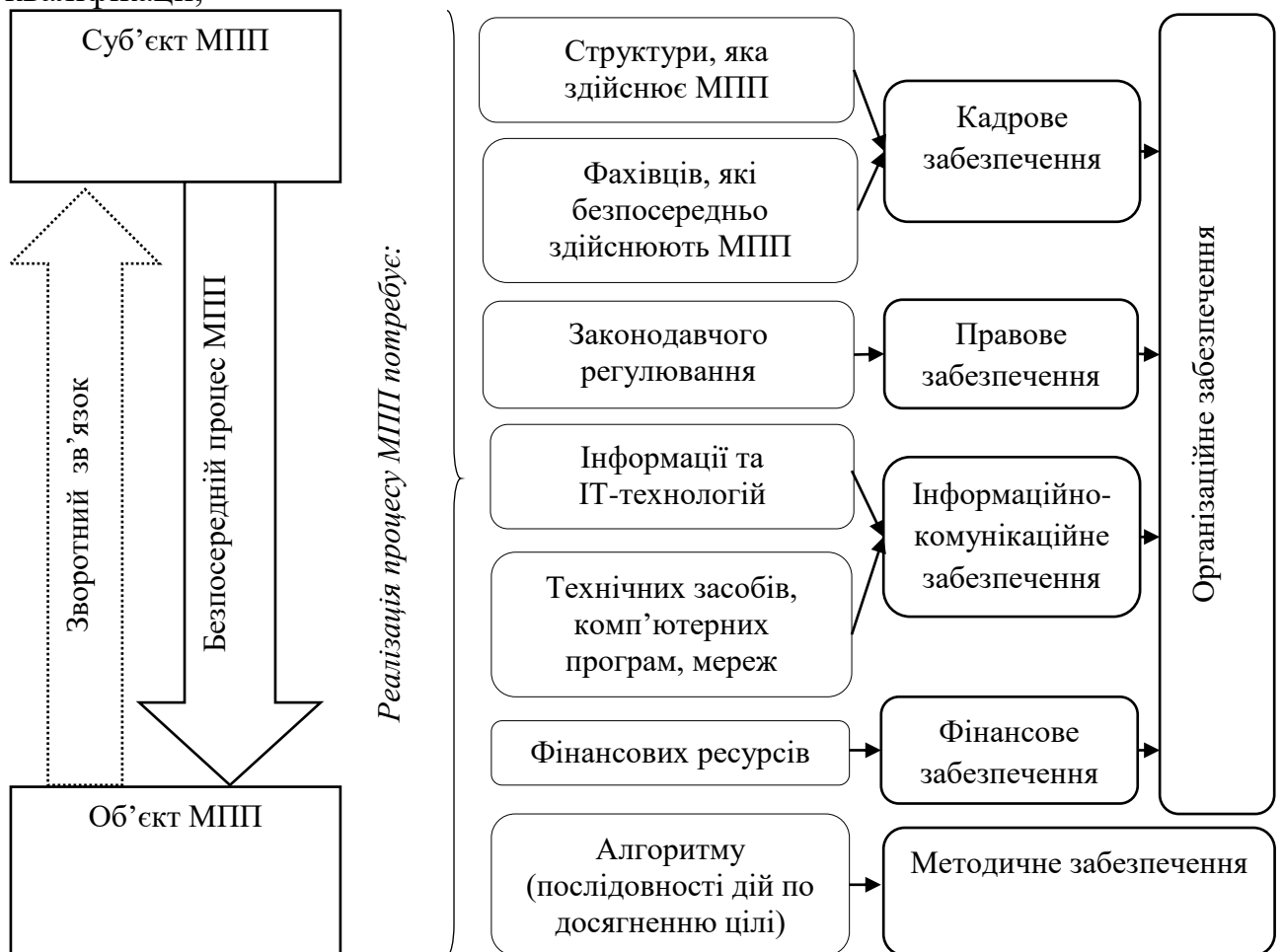

Рис. 2. Схема процесу МПП

Джерело: складено автором.

– здійснення корекції планів та прогнозів методом «ковзного згладжування»;

– постійна робота над підвищенням достовірності інформаційної бази МПП доходів бюджету; ефективне застосування середньострокового макроекономічного прогнозування і планування доходів бюджету;

– ідентифікація вартісного вираження функцій та етапів МПП доходів бюджету, що створює передумови для ефективного менеджменту (налагодження мотиваційної системи стимулювання продуктивності праці).

У другому розділі «Оцінка стану МПП доходів ДБУ» проаналізовано стан формування доходів державного бюджету в Україні, оцінено ефективність вітчизняної практики та ідентифіковано основні проблеми МПП доходів ДБУ.

З метою визначення ефективності вітчизняної практики МПП з позиції цільового підходу, була проведена оцінка стану формування доходів ДБУ. За її результатами виявлено три ключові домінанти. По-перше, суттєвий вплив на формування доходів ДБУ здійснюють податкові надходження, частка яких за останні 10 років складає 70–82 % (рис. 3).

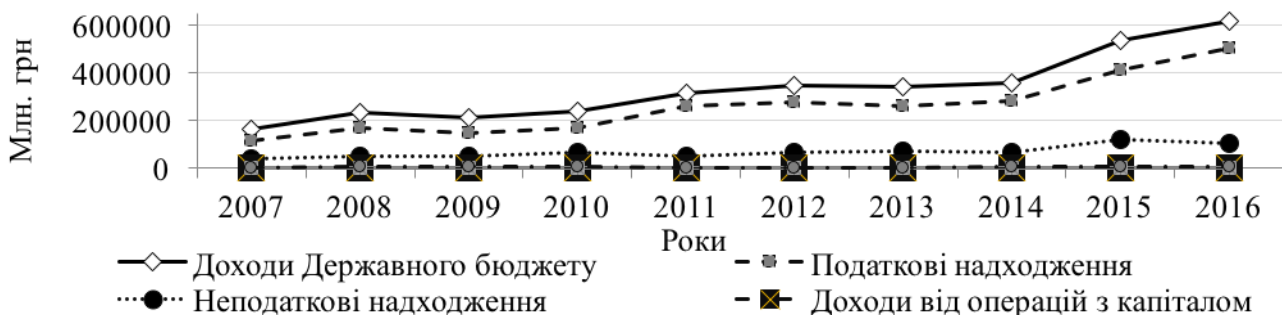

Рис. 3. Динаміка доходів ДБУ у розрізі структурних елементів

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України

По-друге, похибка у плануванні неподаткових надходжень до державного бюджету України у 9 періодах із 10 досліджуваних була більше 10 % (а то й сягала 20 %) (рис. 4).

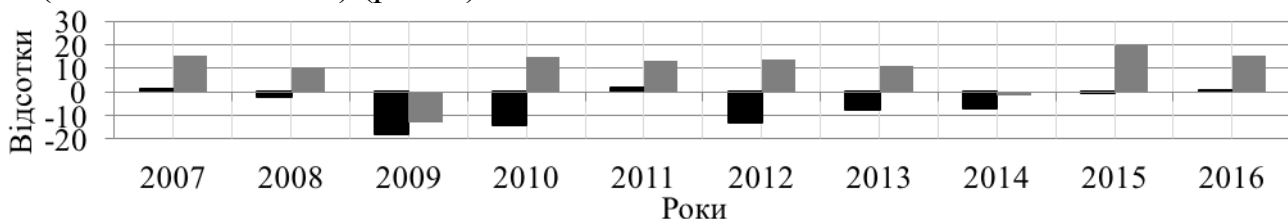

Рис. 4. Динаміка відхилень між фактичними та плановими податковими та неподатковими надходженнями ДБУ

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України

По-третє, наявність логічно необґрунтованих високих результатів точності МПП у періоди загальноекономічної нестабільності 2015–2016 років, які анексією Криму та проведенням антитерористичної операції на сході

України та зростання індексу споживчих цін (2014 рік – 124,9 %, 2015 рік – 143,3 %, 2016 рік – 112,4 %).

Оцінка якості МПП доходів ДБУ у контексті процесного підходу була реалізована шляхом проведення опитування фахівців-практиків. За її результатами вдалося ідентифікувати та ранжувати проблеми вітчизняної практики бюджетного прогнозування і планування (табл. 1).

З метою оцінки ефективності методів прогнозування доходів ДБУ та враховуючи нагальну потребу у трирічному прогнозному горизонті, розроблено, на основі інформаційних даних за період 2004–2014 років, прогноз доходів ДБУ на 2014–2016 роки за кожним із методів та здійснено порівняння результатів прогнозування за різними методиками між собою і з фактичними даними 2014–2016 років. За отриманими результатами визначено, що жодна з методик макроекономічного прогнозування доходів ДБУ (екстраполяція на основі середнього абсолютного приросту, екстраполяція на основі середньорічного коефіцієнту росту, екстраполяція на основі плинної середньої, експоненціальне згладжування, прогнозування на основі тренду, моделювання структурних зав'язків, моделювання на основі показників адміністрування) взята окремо не забезпечує якісного передбачення.

Таблиця 1

Ранжування причин недосконалості МПП доходів ДБУ

Причини недосконалості	Місце по вагомості негативного впливу*
Не достатньо ефективне правове регулювання та постійні зміни в законодавстві	1
Низька якість інформаційної бази, на основі якої здійснюється МПП	2
Недосконале методичне забезпечення	3
Відсутність сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення	4
Не достатньо ефективні комунікації між Міністерством фінансів України, Державною фіскальною службою України, бізнесом та експертами	5
Неефективне стимулювання продуктивності праці фахівців	6
Низький рівень оплати праці	7
Відсутність підвищення кваліфікацій з питань методичного забезпечення МПП	8
Випереджаючий розвиток сучасних методик прогнозування і планування порівняно з підвищенням кваліфікації фахівців	9
Відсутність підвищення кваліфікацій з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП	10
Стрімке оновлення комп'ютерних технологій випереджає підвищення кваліфікації фахівців	11

* Цифра 1 відповідає причині, яка здійснює найсуттєвіший негативний вплив, потім 2, 3 ... і т.д.

Джерело: складено автором за результатами опитування фахівців Державної фіскальної служби України, діяльність яких пов'язана з МПП доходів державного бюджету.

На основі дослідження причин недосконалості МПП доходів ДБУ, які виокремлюються науковцями, та їх співставлення з причинами, зазначеними фахівцями-практиками, здійснено ідентифікацію проблем бюджетного прогнозування та планування і удосконалено класифікацію останніх за ознакою «подібність причинно-наслідкової обумовленості», згідно якої виділено п'ять груп проблем: кадрового, правового, інформаційно-комунікаційного, фінансового та методичного характеру.

Осмислення природи проблем дозволило визначити основні причини їх виникнення у розрізі кадрового (відношення установи, яка здійснює макроекономічного прогнозування та планування, до влади; фінансові обмеження у грошовому забезпеченні підвищення кваліфікації фахівців, які здійснюють практичну реалізацію планової та прогнозованої функції бюджетного менеджменту; високий рівень корумпованості у владі) правового (відсутність єдиної системної та комплексної формалізованої стратегії розбудови країни в цілому та розвитку бюджетної і податкової сфер зокрема;

привалювання індивідуальних інтересів представників влади над суспільними), інформаційно-комунікаційного (тінізація економіки; високий рівень ухилення від сплати податків; низький рівень стандартизації звітних даних; неузгодженість і невідповідність інформаційних баз даних;

складність організації вертикальних і горизонтальних потоків обміну інформацією), фінансового (обмежене бюджетне фінансування інституцій, які здійснюють макроекономічне прогнозування та планування) та методичного (відсутність чітко ідентифікованих стратегічних орієнтирів (наукових теорій, концепцій, доктрин) бюджетної та податкової політики; постійне ускладнення та оновлення методик;

динамічні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі) забезпечення МПП доходів ДБУ.

Усі причини виникнення проблем МПП доходів ДБУ були структуровані за критерієм «характер виникнення» на концептуальні та праксеологічні.

У третьому розділі «Напрями удосконалення МПП доходів ДБУ» обґрунтовано концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ, запропоновано шляхи модернізації бюджетного прогнозування та планування, удосконалено методику МПП доходів ДБУ та модульну структуру комп'ютерних комплексів з її автоматизації.

За результатами осмислення теоретико-методологічних засад впливу держави на бюджетний процес через інструментарій державного прогнозування та планування удосконалено концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на МПП доходів бюджету (рис. 5).

З метою визначення умов внутрішнього та зовнішнього середовища, в яких здійснюється практична реалізація планової та прогнозованої функцій державного бюджетного менеджменту, окрім тенденцій генезису та

зарубіжного досвіду МПП, які були визначені раніше, сформульовано гіпотетичні припущення, серед яких:

– превалювання державницького підходу над корпоративними інтересами; невідворотність посилення впливу глобалізації, що проявляється у необхідності інтеграції вітчизняної практики МПП до міжнародних стандартів;

– пріоритетність динамічних інституційних запитів до МПП над статичними, що потребує перегляду підходів до професійної підготовки та профільного підвищення кваліфікації фахівців.

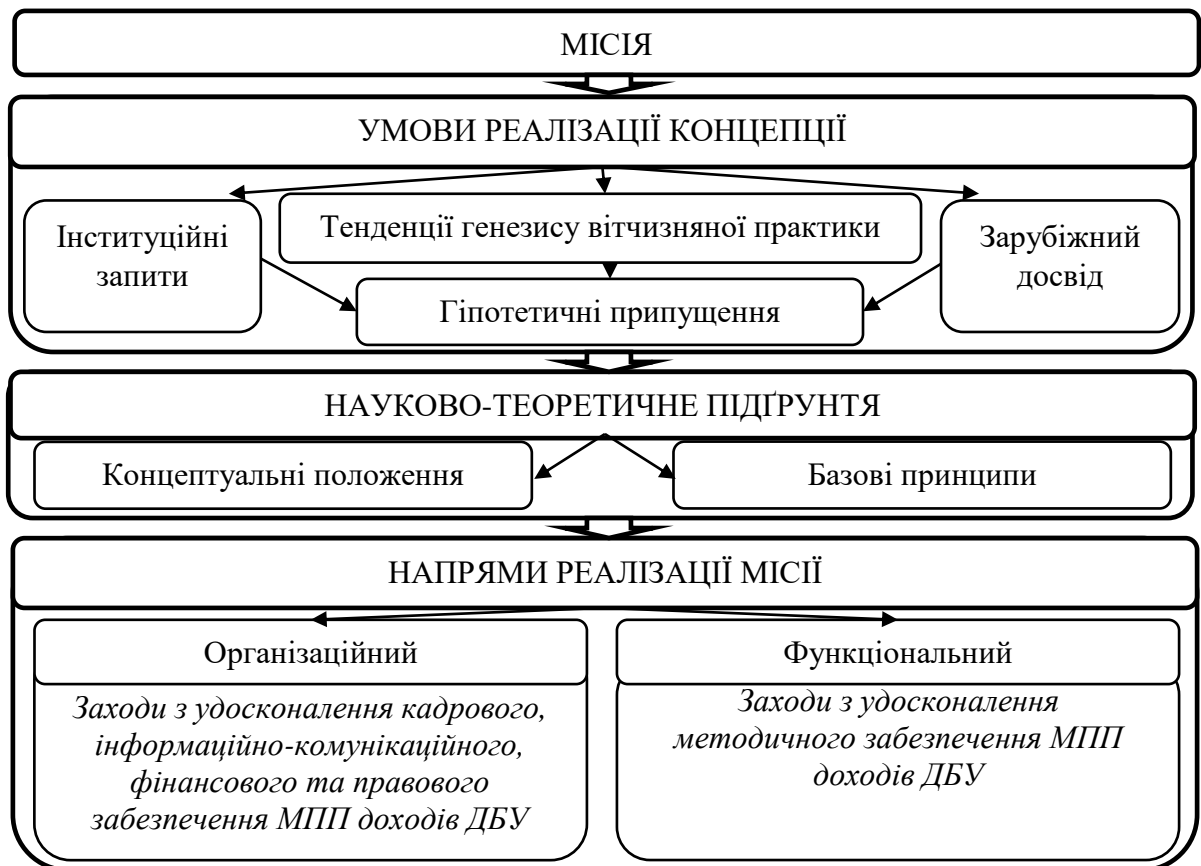

Рис. 5. Логіка удосконалення концептуальних підходів до посилення управлінського впливу держави на МПП доходів бюджету

Джерело: складено автором.

Визначено особливості інституційних запитів до формування доходів бюджету:

а) суспільства (максимальне залучення до МПП науковців, експертів та бізнес-структури з метою превалювання економічної обґрунтованості над політичною доцільністю; цільова орієнтація МПП повинна підпорядковуватися формуванню об'єктивної величини доходів бюджету, а не розміру доходів, який би відповідав уже встановленим видаткам);

б) бізнесу (точність результатів та розуміння логіки їх отримання);

в) суб'єктів МПП (достовірність інформаційного забезпечення; якісна професійна підготовка та профільне підвищення кваліфікації; ефективний менеджмент у частині оплати праці та стимулювання її продуктивності; стабільне законодавство та чітко визначені і формалізовані орієнтири розвитку);

г) органів загальнодержавної компетенції (об'єктивність результатів МПП).

В основі концептуальних підходів до посилення управлінського впливу держави на МПП доходів ДБУ знаходяться:

1) концептуальні положення, а саме: узгодженість суспільних, приватних та політичних інтересів; пріоритетність національних інтересів при адаптації зарубіжного досвіду у вітчизняну практику; відповідальність державних управлінців за стан бюджетного прогнозування та планування; формалізація концептуального обґрунтування вітчизняної практики; стандартизація та уніфікація облікової політики суб'єктів господарської діяльності при формуванні інформаційної бази; узгодженість інформаційних баз даних Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України за рахунок уніфікації фінансової, податкової та статистичної звітності суб'єктів господарської діяльності; систематичне та профільне підвищення кваліфікації фахівців-практиків; забезпечення економічної обґрунтованості кількісного і якісного складу, а також розмірів фінансування майнового та кадрового забезпечення; формалізація та відкритість технології МПП доходів ДБУ;

2) базові принципи – перевага економічної обґрунтованості над політичною доцільністю; гнучкість та динамічна адаптація МПП доходів ДБУ до інституційних запитів, які постійно трансформуються через зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі; превалювання сутності над формою; цілеспрямованість; системність; комплексність; науковість; безперервність; інформаційно-комунікаційна узгодженість; інформативність; збалансованість повноважень та відповідальності). На їх основі визначаються заходи науково-практичного характеру, які спрямовані на вирішення проблем вітчизняної практики МПП доходів ДБУ.

Важливим напрямом поліпшення бюджетного прогнозування та планування в системі державного управління національною економікою є удосконалення методики МПП доходів ДБУ шляхом запровадження розрахунку прогнозних діапазонів, синергічного підходу до вибору методів прогнозування та співставлення значень показників у динаміці з їх системними структурними співвідношеннями. Це сприятиме підвищенню достовірності результатів МПП та рівня інформативності у формі їх документального відображення (рис. 6).

З метою реалізації методики МПП доходів ДБУ у комп'ютерному середовищі розроблено модуль «технологія макроекономічного прогнозування і планування», який забезпечує можливість автоматизації

прогностичної функції бюджетного менеджменту у межах існуючих спеціалізованих програмних продуктів.

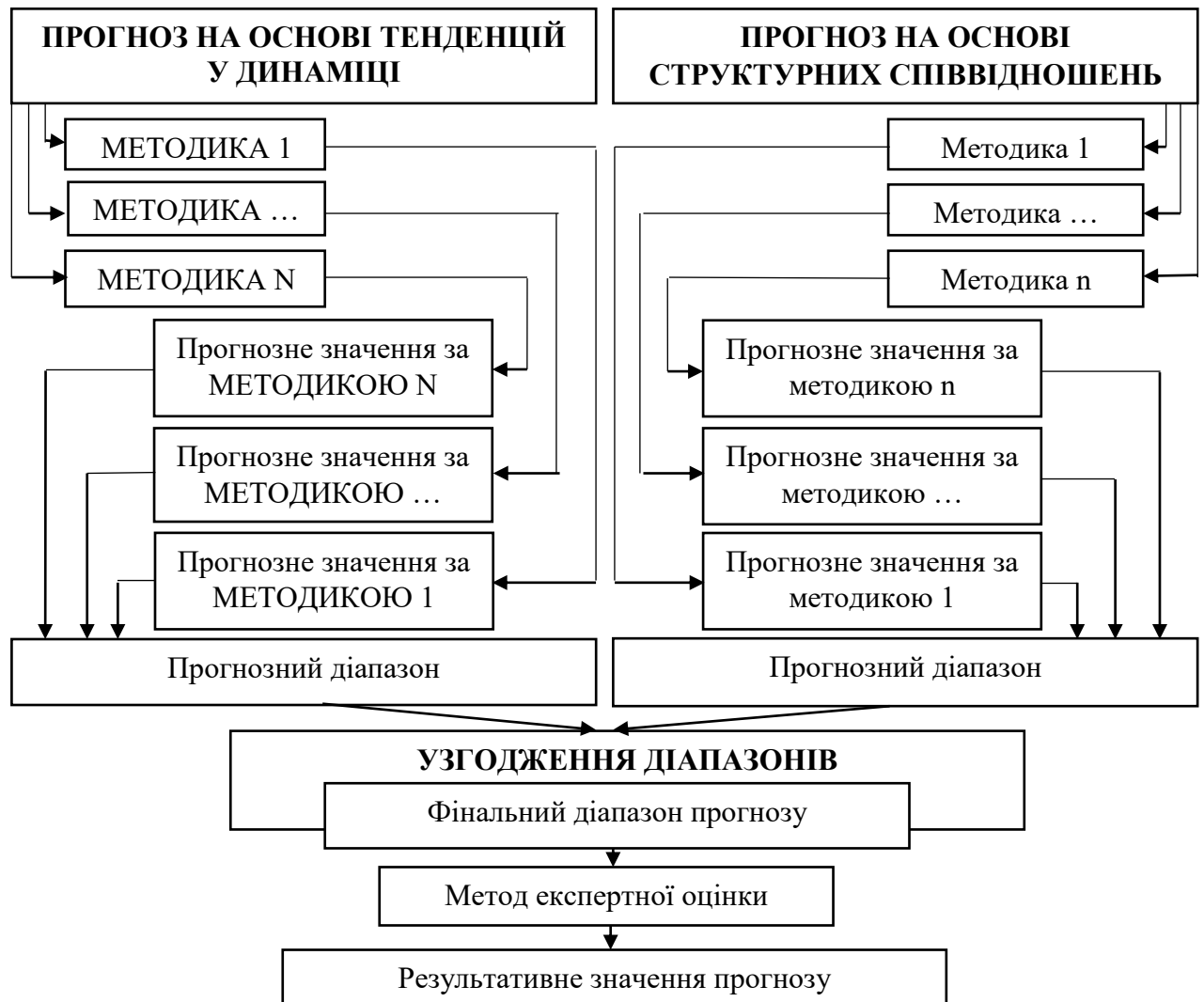

Рис. 6. Методика МПП доходів бюджету

Джерело: складено автором.

Практична реалізація заходів, запропонованих у межах концепції удосконалення МПП доходів ДБУ, забезпечить поліпшення якості реалізації прогностичної та планової функцій бюджетного менеджменту як складової системи управління національним господарством України.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у розвитку теоретико-методичних положень і розробці на цій основі практичних рекомендацій щодо удосконалення МПП доходів бюджету.

Основні теоретичні та практичні результати полягають у наступному:

1. Дослідження сутності поняття «макроекономічне прогнозування і планування» дозволило обґрунтувати доцільність його трактування як симбіозу прогностичної та планової функцій бюджетного менеджменту. Це дало

можливість уточнити семантику поняття «МПП доходів бюджету», під яким запропоновано розуміти передбачення майбутніх можливих сценаріїв поведінки доходів бюджету, виходячи з відомих причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, та на його основі визначення цілей та концепції управління формуванням доходів бюджету держави, а також обґрунтувати логіку його прояву у двох формах: як процесу і як системи. Таке розуміння сутності МПП доходів бюджету дозволяє сконцентруватися на інтеграції процесного та системного підходів у пошуку шляхів посилення управлінського впливу держави на МПП доходів бюджету.

2. Систематизація МПП доходів бюджету з позиції системного та процесного (функціонально-цільового) підходів дозволила здійснити ідентифікацію основних його складових: організаційного (кадрового, інформаційно-комунікаційного, фінансового, правового) та методичного забезпечення. Саме останні стали структурним елементами у розрізі яких, здійснювалося окреслення основних проблем МПП доходів бюджету та домінант посилення управлінського впливу держави на реалізацію прогнозованої та планової функцій бюджетного менеджменту.

3. Деталізація генезису МПП доходів бюджету дала можливість, по-перше, здійснити періодизацію становлення та розвитку бюджетного прогнозування і планування; а по-друге, узагальнити зарубіжний досвід, визначивши основні його тенденції. Обґрунтовано можливість адаптації у вітчизняну практику МПП доходів бюджету наступних домінант передового міжнародного досвіду: залучення до МПП доходів бюджету країни неурядових організацій; активне застосування економіко-математичних методів та моделювання, що, у свою чергу, вимагає використання сучасних інформаційних технологій та здійснення профільного підвищення кваліфікації; постійна робота над підвищенням достовірності інформаційної бази макроекономічного прогнозування і планування доходів бюджету.

4. Аналіз стану формування доходів ДБУ дозволив виявити такі тенденції: суттєвий вплив на формування доходів ДБУ здійснюють податкові надходження, частка який за останні 10 років складає 70–82 %; похибка у плануванні неподаткових надходжень до ДБУ у 9 періодах із 10 досліджуваних була більше 10 % (а то й сягала 20 %); наявність логічно необґрунтованих високих результатів точності МПП доходів ДБУ у періоди загальноекономічної нестабільності 2015–2016 років, які супроводжувалися зміною загальної тенденції у динаміці доходів ДБУ, анексією Криму, проведенням антитерористичної операції на сході України та високим індексом споживчих цін.

5. Оцінка ефективності вітчизняної практики МПП доходів бюджету України забезпечила ідентифікацію та ранжування, згідно критерію поступового зниження значимості, таких проблем: не достатньо ефективно правове регулювання та постійні зміни в законодавстві; низька якість інформаційної бази; недосконале методичне забезпечення; відсутність

сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення; не достатньо ефективні комунікації між Міністерством фінансів України, Державною службою статистики України, бізнесом та експертами; неефективне стимулювання продуктивності праці фахівців-практиків; низький рівень оплати праці; відсутність підвищення кваліфікацій з питань методичного забезпечення МПП; випереджаючий розвиток сучасних методик прогнозування і планування порівняно з підвищенням кваліфікації фахівців; відсутність підвищення кваліфікацій з питань використання сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення у процесі МПП; стрімке оновлення комп'ютерних технологій випереджає підвищенням кваліфікації фахівців.

6. Моніторинг проблем МПП доходів бюджету, здійснений на основі узагальнення поглядів науковців та практиків, забезпечив можливість їх класифікації за ознакою «подібність причинно-наслідкової обумовленості», відповідно до якої виділено проблеми кадрового, інформаційно-комунікаційного, фінансового, правового та методичного забезпечення, що, у свою чергу, дозволило ідентифікувати причини їх виникнення.

7. У зв'язку з необхідністю розвитку організаційно-методичних засад та пошуку шляхів удосконалення практики реалізації прогностичної та планової функцій державного бюджетного менеджменту, запропоновано концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на МПП доходів бюджету. Як теоретико-емпіричний симбіоз, вони, базуючись на концептуальних положеннях та базових принципах, визначають заходи науково-практичного характеру, які спрямовані на вирішення проблем вітчизняної практики МПП доходів бюджету в Україні. Запропоновані концептуальні підходи формують базис для подальших наукових досліджень, спрямованих на підвищення якості МПП доходів бюджету з позиції наукового осмислення єдності процесу реалізації прогностичної та планової функцій державного управління економічними процесами.

8. Системний аналіз методичного забезпечення МПП доходів бюджету дав можливість удосконалити методика реалізації останнього, яка ґрунтується на прогностичних діапазонах та врахуванні взаємообумовлених динамічних та статико-структурних зав'язків. Практичне застосування даної методики забезпечить підвищення рівня достовірності результатів МПП доходів бюджету та інформативність у формі їх документального відображення.

9. Підвищення якості МПП доходів бюджету можливо досягти шляхом активного застосування інноваційних комп'ютерних технологій. З метою активізації використання сучасного програмного забезпечення у процесі реалізації прогностичної та планової функції державного бюджетного менеджменту розроблено модуль «технологія МПП», який забезпечує автоматизацію бюджетного прогнозування та планування та сприяє практичній реалізації такого принципу бюджетної системи України як «публічність та прозорість». Використання даного модулю сформує

передумови для оптимізації витрат фінансових та людських ресурсів у процесі практичної реалізації МПП доходів бюджету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях України

1. Щербіна В. В. Оцінка методичного забезпечення макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України / В. В. Щербіна // Вісник Одеського Національного університету. Економіка: зб. наук. праць. – Т. 22. – № 9 (62). – 2017. – С. 38–44. (0,55 д. а.)

2 Щербіна В. В. Науково-теоретичні засади модернізації макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України / В. В. Щербіна // Університет Державної фіскальної служби України: зб. наук. праць. – Електронне видання. – 2017. – № 2. – С. 351–365. (0,48 д. а.)

3. Щербіна В. В. Модель підвищення ефективності макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України / В. В. Щербіна // Науковий вісник Аналітичний огляд: зб. наук. праць. – Дніпро: Університет Альфреда Нобеля. – 2017. – № 1 (46). – С. 44–53. (0,55 д. а.)

4. Щербіна В. В. Макроекономічне прогнозування і планування доходів бюджету: системний підхід / В. В. Щербіна // Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук. праць. – 2017. – № 58. – С. – 58–68. (0,6 д. а.)

5. Щербіна В. В. Особливості прогнозування очікуваних надходжень платежів до бюджету / В. В. Щербіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 9. – С. 39–42. (0,45 д. а.)

6. Щербіна В. В. Організація процесу прогнозування доходів бюджету за законодавством країн європейської співдружності / В. В. Щербіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 11. – С. 42–45. (0,6 д. а.)

У виданнях, зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах

7. Щербіна В. В. Види забезпечення макроекономічного прогнозування і планування у контексті механізмів державного регулювання / В. В. Щербіна // Бізнес-навігатор. – 2018. – № 1 (44). – С. 96–100. (0,5 д. а.)

У виданнях апробаційного характеру

8. Щербіна В. В. Тенденції формування доходів Державного бюджету України як цільового орієнтиру макроекономічного прогнозування та планування / В. В. Щербіна, О. Г. Рябчук // «Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України»: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ірпінь 20–22 березня 2018). – Ірпінь, 2018. – С. 360–362. (0,16 д. а.) *(особистий внесок автора 0,14 д.а. – оцінка стану формування доходів ДБУ)*

9. Щербіна В. В. Кореляція заходів з удосконалення фінансового забезпечення макроекономічного прогнозування та планування доходів

державного бюджету України та проблем, на вирішення яких вони спрямовані / В. В. Щербіна // «Стратегія соціально-економічного розвитку України» : II Всеукраїнській науково-практична інтернет-конференція (м. Ірпінь, 21–22 грудня 2017). – Ірпінь, 2017. – С. 51–53. (0,13 д. а.)

10. Щербіна В. В. Аналіз ефективності вітчизняної практики макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України / В. В. Щербіна // «Інформаційно-аналітичне забезпечення управління мікро- та макроекономічними процесами в Україні» : II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (м. Ірпінь, 7–8 грудня 2017). – Ірпінь, 2017. – С. 47–49. (0,15 д. а.)

11. Щербіна В. В. Макроекономічне прогнозування та планування: види забезпечення в контексті механізмів державного регулювання / В. В. Щербіна // «Облік і оподаткування: реалії та перспективи» : II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (м. Ірпінь, 15–17 травня 2017). – Ірпінь, 2017. – С. 86–88. (0,12 д. а.)

12. Щербіна В. В. Реформування системи координації бюджетного процесу за доходами шляхом удосконалення податкового законодавства / В. В. Щербіна // «Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції» : VIII науково-практична інтернет-конференція (м. Ірпінь, НДІ УДФСУ, 1–15 грудня 2016). – Ірпінь, 2016. – С. 232–234. (0,13 д. а.)

13. Щербіна В. В. Законодавчі ініціативи – курс на зміну бюджетно-податкової політики / В. В. Щербіна // «Облік і оподаткування: реалії та перспективи» : Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (м. Ірпінь, 29–31 березня 2016). – Ірпінь, 2016. – С. 197–201. (0,15 д. а.)

14. Щербіна В. В. Аналіз законодавчих ініціатив на шляху до податкової реформи / В. В. Щербіна // «Актуальные научные исследования в современном мире» : VII міжнародна науково-практична інтернет-конференція (м. Переяслав-Хмельницький, iScience, 24–25 листопада 2015). – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 156–157. (0,17 д. а.)

15. Щербіна В. В. Забезпечення податкових надходжень до бюджету шляхом покращення умов ведення бізнесу / В. В. Щербіна // «Сучасна наука: теорія і практика» : VII міжнародна науково-практична інтернет-конференція (, 26–27 червня 2015). – Київ, ГО «ІОМП». – 2015. – С. 97–99. (0,16 д. а.)

16. Щербіна В. В. Вплив на дохідну частину бюджету змін у податковому законодавстві з плати за користування надрами / В. В. Щербіна // «Реформування податкової системи України в контексті глобалізаційних викликів» : Науково-практична інтернет-конференція (м. Ірпінь, 21 листопада 2014) – м. Ірпінь, НУДПСУ, НДЦ з проблем оподаткування, 2014. – С. 264–265. (0,12 д. а.)

17. Щербіна В. В. Особливості прогнозування надходжень з плати за користування надрами в частині видобування вуглеводневої сировини / В.В. Щербіна // «Математичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці» : X всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція,

(м. Ірпінь 10–16 листопада 2014). – Ірпінь, НУДПСУ, 2014. – С. 135–140. (0,15 д. а.)

АНОТАЦІЯ

Каток В. В . Макроекономічне прогнозування та планування доходів Державного бюджету України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством Університет державної фіскальної служби України. – Ірпінь, 2018.

Дисертацію присвячено вирішенню наукового завдання, яке полягає у розвитку теоретико-методичних положень і розробці на цій основі практичних рекомендацій щодо удосконалення макроекономічного прогнозування та планування доходів бюджету.

У роботі висвітлено сутність макроекономічного прогнозування та планування доходів бюджету, досліджено інституційні засади та генезис бюджетного прогнозування та планування. Здійснено оцінку вітчизняної практики макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України з позиції цільового та процесного підходів, ідентифіковано та структуровано основні проблеми бюджетного прогнозування та планування в Україні. За результатами дисертаційного дослідження обґрунтовано концептуальні підходи до посилення управлінського впливу держави на макроекономічне прогнозування та планування доходів Державного бюджету України, удосконалено технологію реалізації прогнозованої та планової функції управління доходами бюджету і модульну структуру програмних продуктів аналітичного спрямування, підпорядкованих процесу автоматизації бюджетного прогнозування та планування.

Ключові слова: прогнозування, планування, макроекономічне прогнозування та планування, бюджетне прогнозування та планування, Державний бюджет України, доходи державного бюджету.

АННОТАЦИЯ

Каток В. В. Макроекономическое прогнозирование и планирование доходов Государственного бюджета Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством Университет государственной фискальной службы Украины. – Ирпень, 2018.

Диссертация посвящена решению научной задачи, которая заключается в развитии теоретико-методических положений и разработке на этой основе практических рекомендаций по совершенствованию макроекономического прогнозирования и планирования доходов бюджета.

В работе освещены сущность макроекономического прогнозирования и планирования доходов бюджета, исследованы институциональные основы и

генезис бюджетного прогнозирования и планирования. Осуществлена оценка отечественной практики макроэкономического прогнозирования и планирования доходов Государственного бюджета Украины с позиции целевого и процессного подходов, идентифицированы и структурированы основные проблемы бюджетного прогнозирования и планирования в Украине. По результатам диссертационного исследования обоснованы концептуальные подходы к усилению управленческого воздействия государства на макроэкономическое прогнозирование и планирование доходов Государственного бюджета Украины, усовершенствована технология реализации прогнозной и плановой функций управления доходами бюджета и модульную структуру программных продуктов аналитического направления, подчиненных процесса автоматизации бюджетного прогнозирования и планирования.

Ключевые слова: прогнозирование, планирование, макроэкономическое прогнозирование и планирование, бюджетное прогнозирование и планирование, Государственный бюджет Украины, доходы государственного бюджета.

ANNOTATION

Katok V. V. Macroeconomic forecasting and revenue planning of the State Budget of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. University of the State Fiscal Service of Ukraine. – Irpin, 2018.

The dissertation is devoted to the solution of the scientific problem, which consists in the development of theoretical and methodological provisions and the development of practical recommendations on how to improve the macroeconomic forecasting and planning of the budget revenues on this basis.

The essence of macroeconomic forecasting and planning of budget revenues is highlighted, institutional principles and genesis of budget forecasting and planning are investigated. The estimation of domestic practice of macroeconomic forecasting and planning of revenues of the State Budget of Ukraine from the position of target and process approaches has been assessed; the main problems of budget forecasting and planning in Ukraine are identified and structured. The results of the dissertation research grounded the conceptual approaches to strengthening the government's influence on macroeconomic forecasting and planning of revenues of the State Budget of Ukraine, improved the technology for implementing forecast and planning functions of budget revenues management and the modular structure of software products of analytical direction, subordinated to the process of automating budget forecasting and planning.

Keywords: forecasting, planning, macroeconomic forecasting and planning, budget forecasting and planning, the State Budget of Ukraine, revenues of the state budget.

Підписано до друку 10.05.2018 року. Формат 60x90/16

Папір офсетний. Друк офсетний.

Друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.

Зам. № _____

Видруковано в Університеті державної фіскальної служби України
08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31